

vetkezőket tudjuk meg: kiderül, hogy a visszatekintő perspektívaformát azok használják, akik már feldolgozták a szociális identitásukat ért fenyegetést, és már nem „involválódnak érzelmileg a negatív tapasztalatba”. Az átélő forma használói épp ellenkezőleg: nem dolgozták fel a problémát. A meta-narratív perspektívaforma használói pedig még a feldolgozás szakaszában vannak. A perspektívaformák használata alapján tehát megállapítható, hogy az adott egyén éppen hol tart a szociális identitását ért fenyegetés feldolgozásában. Az ígéretesen induló vizsgálat és a diagnosztikai szintű kitekintés után azt várhatnánk, hogy a szerző jobban kifejtsa a kapott eredményeket vagy akár – ha már traumafeldolgozásról van szó – javaslatokat tegyen a terápiás vagy intervenció munká számára. Hiszen például az elméleti bevezetőben kitért az asszimiláció és az akkomodáció kérdésére (25. old), nevezetesen, hogy vagy többé-kevésbé zökkenőmentesen integrálhatók a tapasztalatok a narratív identitásba, vagy át kell dolgozni a meglévő rendszert (akkomodáció). Érdekes lett volna ide visszakötni a kapott eredményeket, például hogy hogyan lehetne a narratív strukturák folyamatos átalakítása a terápia eszköze, hogyan lehetne segítségül hívni a nyelvet, a megfogalmazást, akár az igeidőket a traumánarratívum kialakításakor stb. Ehelyett inkább teoretikus általánosságokat kapunk. Mindezek tükrében túlzottnak tűnik a bő lére eresztett bevezető, amelynek csak töredékéhez kapcsolódik az egyébként gondolatébresztő konkrét kutatás.

Az olvasó úgy érezheti, hogy ha már könyvnyi terjedelműre rúg egy vizsgálat ismertetése, akkor témáját átfogóan és komplexen kellene megjelenítenie. Ehelyett Pólya Tibor munkája kissé meglep: egy könyvre számított, de egy pszichológiai szakdolgozatot kap, annak minden ismérvével a szerkezeti felépítéstől a nyelvhasználatig, a kötelező statisztikák korrekt végigve-

zetésétől a hipotézisvizsgálatokig. Ha a könyv kizárólag szakembereknek íródott is, joggal várhatnánk a kutatás szakdolgozat-formáról könyvformára hozatalát, az ennek megfelelő kifejtett, alapos lezárással együtt. Hiába izgalmas a téma és érdekelhetne szélesebb olvasóközönséget, tárgyalása ebben a formában a laikusoknak fogyaszthatatlan és élvezhetetlen. Ugyanakkor a szakmabeliekben is joggal merülhet fel a kérdés: miért önálló könyvként, s nem egy tanulmánygyűjtemény tizenöt tétele közül az egyikként látott napvilágot, s miért is kell 1680 forintot kifizetni két, átlagban 50 fős vizsgálat eredményeinek a megismeréséhez?

PINTÉR JUDIT NÓRA

Szakadát István (syi): Egyben az egész egytől egyig

*Typotex, Budapest, 2007. 340 oldal,
3500 Ft (Új média re:mix)*

Az ókori mondás úgy tartja, hogy navigare, Szakadát István szerint az „új korban” már inquirere necesse est. „A »tudni mit« és a »tudni hogyan« mellett a digitális világban új készséget kell elsajátítanunk, ami az új média hívószava is lehet: tudni hol.” (319. old.) Az *Egyben az egész egytől egyig* című könyv azonban nem pusztán a számítógépes információkeresést vizsgálja, hanem mérnöki és társadalomtudományi szempontokat szem előtt tartva azt is, hogy a digitális média nyújtotta interaktív információszerzés hogyan hat az emberi kommunikációra.

A hálózati kommunikációban érvényesülő, technika és társadalom közötti kölcsönhatás elemzéséhez, amelyre a könyv utolsó negyedét al-

kotó második (*Média remix*) fejezetben kerül sor, az első, *Média mix* című részben kapunk kommunikációtudományi bevezetőt. Az alapvetően matematikai Shannon(-Weaver)-modell, mivel az információcsere hatékonyságának fokozására alkották meg, a kommunikáció elemeit csak technikai szempontból vizsgálja. Bemutatja a kódolt üzenet lineáris útját a feladótól a csatornán keresztül a vevőig, aki dekódolja a jeleket, és kiszűri az információra rakódó zajokat, de segítségével már nem tudjuk leírni például a nem lineáris, interaktív vagy a teret és az időt áthidaló kommunikációt, és nem mond semmit a kommunikátorok közötti viszonyról és az üzenetek típusairól sem.

Az üzenetek Szakadát szerint háromféle szempontból tipizálhatók: egyrészt az üzenetküldésben és -fogadásban mozgósított kétfajta tudás (tudni mit és tudni hogyan), másrészt az üzenetküldés célja, harmadrészt az üzenet befogadásának fizikai-mentális feltételei alapján. Érzékszerveink közül a hallás és a látás teszi lehetővé a tudatos kommunikációt; ehhez igazodva a hagyományosan megkülönböztetett információtípusok: a szöveg, az álló- és a mozgókép, valamint a hang. A szöveg kategóriáját Szakadát tovább bontja írásra és beszédre, emellett újabb információtípust is megjelöl: az adatbázist, amely már nem egyszerűen szintaktikai strukturálást tesz lehetővé, ahogyan az írás és a beszéd, hanem a szöveget alkotó szavak, illetve mondatok között szemantikai strukturálást is.

E kommunikációs modellből hiányzik annak a hordozónak a megjelölése is, amely révén az üzenet információ-tartalma eljut a címzethez – e kettő egysége a dokumentum. A dokumentumkommunikáció előnye, hogy az üzenetnek nem egyetlen, hanem számos példányát lehet egyszerre terjeszteni, például egy koncertfelvételt DVD-n. A dokumentumok per definitionem azért készülnek, hogy az általuk

rögzített információtartalmak időben és térben tetszőlegesen hozzáférhető legyenek. Amíg a materiális hordozókon tárolt dokumentumok üzenetének eljuttatásához fizikai sokszorosításra van szükség, addig a hálózaton megosztott dokumentumokból elegendő egyetlen példányt tárolni egy bárki által elérhető számítógépen, hogy a korlátlan hozzáférés megvalósulhasson.

A dokumentumok gyűjthetők és különféle szempontok alapján csoportosíthatók mind a fizikai, mind a virtuális térben, a pusztán archiválás azonban nem garantálja az üzenet célba érését; ahhoz, hogy a nem jelenlétben alapuló kommunikáció folyamata létrejöheszen, az információ vevőjének aktív szerepet kell vállalnia az őt érdeklő információ elérésében: keresnie kell a dokumentumgyűjteményekben. A felhalmozott dokumentumok között és a dokumentumokon belül is csak úgy lehet eligazodni, ha tartalmukat metaadatokkal látják el.

A metaadatok lehetnek leírók, adminisztratívák és strukturálisak, lényegük, hogy a dokumentumgyűjteményeket (tartalmilag vagy fizikailag) jól kereshetővé tegyék. A digitális archívumokban a szabadszavas kereséstúlságosan sok (és esetleg irreleváns) találatot eredményezhet, de bármilyen gyűjteményben keletkezhet a rossz besorolás, felcímkézés miatt akár (meta-) információvesztés is. A pontos metaadatoláshoz a tartalmi leírás nyelvének egységesítésével járulnak hozzá a tudásszervezési rendszerek, illetve már eleve a bennük található szavakkal segíthetnek a pontos keresőszó megtalálásában.

Az üzenetek értelmezéséhez a kommunikáció célját kell elemezni – nyelvészeti alapon megkülönböztethető például a leíró, az expresszív és a szociális információcsere, vagy a beszédaktus-elmélet szemszögéből az asseratívum, a direktívum, a kommisszívum, az expresszívum és a deklaráatívum, de akár a kommunikatív cselekvésemélet alapján is vizsgálhatjuk a nyelvi meg-

nyilatkozások – objektív, szubjektív és normatív – érvényességigényét. A nyelvi felosztás mellett igénybe vehetjük a logikát, hogy elválaszthassuk egymástól a tényekre és az értékekre vonatkozó állításokat. Mivel az értékítéletek függhetnek attól, hogy az a közösség, amelyhez az üzenet vevője tartozik, mit preferál és mit nem, a következő lépés annak feltárása, hogy az időben és térben kiterjesztett hatékony kommunikációt különböző eszközökkel megvalósító média hogyan közvetítheti a befogadókhhoz e preferenciákat. Kommunikációs modellünket tehát ki kell egészítenünk a kommunikátorok közötti viszony elemzésével.

A mediális eszközök lehetővé teszik egyfelől azt, hogy mind az üzenet befogadói, mind kibocsátói oldalán csupán egy vagy éppen nagyon sok ember álljon. A számosság fogalmát Szakadát finomítani javasolja a „sok” mellett a „nagyon sok” kifejezés bevezetésével – véleménye szerint e különbségtétel nélkül a számosságokban megmutatózó változások elsikkadnak, pedig csak ezek ismeretében érthetjük meg a hagyományos, a tömeg- és a digitális hálózati kommunikáció közötti különbségeket (221. old.). A folyamat irányítottasága legalább annyira jellemzi azonban a kommunikációt, mint a benne részt vevő felek száma: az adatáramlás lehet egyirányú, egyszerre vagy váltakozva kétirányú és többirányú. Ehhez járul még a fizikai csatornák átjárhatóságának (láncolt, centrális, mono-, poli- vagy heterarchikus) struktúrája, azaz a kommunikációs rendszer tagjai között lévő alá-, fölé- vagy mellérendeltségi viszonyok feltérképezése.

A könyv második fejezetében Szakadát összegzi, mit lehet felelni a kommunikációelmélet és -gyakorlat eme nagy ívű, néhol kissé elnagyolt, másutt egészen apró részletekbe menő áttekintése után például arra a kérdésre, hogy a távközlés, az informatika és a média iparágainak az ezredfordulón

bekövetkező konvergenciája kapcsán folyamatos fejlődésről vagy kommunikációs forradalomról beszélhetünk-e, hogy „mi a változások lényege, tartalma, van-e, s ha igen, hol, miben van forradalom? [...] A multimédiás vagy az interaktív jelleget tekintsük meghatározóbbnak? Mi ez az egész? A szólás szabadsága vagy a lopás szabadsága? [...] S a végén: a Gólem elindul?” (247. old.)

A könyv maradék három fejezetében összefoglalást kapunk a „multimédia”, a „digitális média”, a „hálózati média”, a „hipermédia” és az „interaktív média” fogalmáról, illetve arról, hogy egyáltalán mi a média, maga a média-e az üzenet, ahogyan McLuhan írta, vagy mi vagyunk azok, ahogyan Gillmor gondolja. Ezután Szakadát a web 2.0 mozgalom, a peer production és a p2p, a fájlcsere, a processzorkapacitás- és sáv szélességmegosztás, valamint a szerzői jogok érvényesítése által felvetett problémákon keresztül mutatja be a digitális kommunikáció legizgalmasabb témáit. Végül az információelérést mint lehetőséget és tevékenységet jellemzi: nemcsak a keresőszolgáltatások és a kereshető információk típusait (szöveges, hang- és képállományok) mutatja be röviden, hanem arra is kitér, hogyan hozhatnak létre a digitális kommunikációban egyenrangú felhasználók olyan sajátos metaadatrendszert, amely kiegészít(heti) a felhasználók társadalmi-kulturális környezetéből származó tudásszervezési rendszerek címkéit.

Ezzel a hálózati kommunikáció mérnöki-társadalomtudományi vizsgálata lezárul; a témára vonatkozó jelentős elméleti és gyakorlati tudnivalókról képet kaptunk, ám a hálózati kommunikáció által felvetett más, nem kevésbé fontos kérdések, felvetések már szétfejtésének e könyv gondolatmenetének kereteit. Érdemes lett volna például a szerzői jogok kapcsán kitérni ennek „digitális” típusára is, hiszen külön szakmacsoport épült a honlapok kiala-

kítására és fenntartására. Mivel az internetes oldalak forráskódja szinte korlátlanul hozzáférhető, a sok fáradtsággal kialakított arculatok, szolgáltatások, programok (html, xhtml, css vagy javascript) kódjai könnyedén megszerzhetők – a Creative Commons besorolás feltüntetése inkább csak valamilyen „becsületkódexre” utal, valójában nem védi meg az alkotók szerzői jogait.

Azt sem kellett volna figyelmen kívül hagyni, hogy amikor „új világról”, „új médiáról” beszélünk, nagyvonalúan megfedelkezünk a digitális egyenlőtlenségről: például a magyarországi internetpenetráció csak idén érte el a 30 százalékot, ami korántsem nevezhető jelentős mértéknek. Sokan nem használnak internetet, nem hallgatnak rádiót, nem olvasnak újságot vagy nem hajlandók televíziót nézni – ők külön-külön vagy valamilyen kombinációban legalább ennyien lehetnek. A másik oldalt tekintve viszont úgy tűnik, hogy aki „a hálózat csapdájába” került, az túlnyomórészt az interneten szerzi be az információkat, vagyis egy félig-meddig zárt, inkább szubkulturálisnak mondható közösség informális csatornáján érkeznek hozzá az üzenetek, amelyek jelentős része lehet kéretlen (*spam*, *spim*) vagy akár valótlan is (*hoax*).

Ezzel függ össze a tág értelemben vett médiaműveltség (*media literacy*) kérdése is, amelynek szintén köze van a befogadó közösségének kulturális és episztemikus kincséhez. Ezzel kapcsolatban lehetett volna tematizálni a blogok említésekor történelmi vagy irodalmi értéküket és mérését (pl. Golden Blog-díj), netán azt, hogy az internetes társadalom által teremtett közösségek és értékek milyen viszonyban állnak a nem virtuális társadalomban meglévő kapcsolatokkal és értékekkel – például a bloggerek fizikai találkozója a Tandem Caféban (a könyv a BME MOKK támogatásával jelent meg – a MOKK a Tandem Caféval közösen kötetlen beszélgetéssorozatot szervezett, amelyet havi rend-

szerezéssel tartanak meg, az *Egyben az egész az Új média re:mix* sorozat második kötete, amelyet az elsővel – *Hatalom a mobil-tömegek kezében* – együtt ebben a kávézóban mutattak be), illetve azt, hogy a nem virtuális és az internetes kultúra között mekkora az átjárhatóság (például a „monnyonle” elterjedt az interneten is, ezzel szemben kevesen tudják „az utcán”, hogy kicsoda Szalacsi Sándor, vagy mi is az a „hupákolás” – bár ez utóbbi jelentése még azok előtt is homályos, akik, a módi szerint, használják).

Nem esett említés a hálózatok csomópontjainak kutatásáról sem (vö. Mérei Ferenc: *Közösségek rejtett hálózata*; Barabási-Albert László: *Behálózva*), amellyel összefügg a hálózat belsejében és perifériáján lévő felhasználók közötti információáramlás, ezáltal pedig az internetes „kultúragyártás és -fogyasztás”, valamint annak esetleg az alapelvekkel ellenkező, antidemokratikus jellege. A preferenciák a keresőmotorok által adott találatok rendezési elvénél is fontosak – a szövegben némiképpen leegyszerűsítve szerepel a Google linkszűrési algoritmusainak elve, és az internetelés és -fogyasztás viszonylag egyszerűen megoldható korlátozásáról (pl. Kínában) Szakadát szintén nem tett említést.

A kimaradt kérdéseknél fontosabb, hogy a tárgyalatakat a szerző mi módon dolgozta ki. A šrejderi nyelvészeti-relációs elmélet ilyen mélységű (34–50. old.) bemutatásának szükségessége kevéssé látszik indokoltnak, azonban ha már logikai apparátust is működtetett elemzésében, illetl volna figyelnie arra, hogy ahol kell, ott ne „mondatot” használjon „kijelentés” vagy „állítás” helyett, illetve az érveléseknek sem a „jóságáról” (46. old.), hanem a „helyességéről” beszélünk logikailag szabatos nyelven. A szöveg általában ott igazán „tömör”, ahol Szakadát mások gondolatmenetét ismerteti, másutt sokszor pongyola és redundáns (e tekintetben a *Zárszó* viszi el a pál-

mát). A kitűzött célt, miszerint körbejárja az „új világ”, az „új média” kommunikációjának témáját, részben elérte ugyan, mégis az az érzése az olvasónak, hogy a „tudni mit” és a „tudni hogyan” kevéssé vezérelte a szerzőt: a címét – csak kicsit rosszindulatúan – szó szerint véve, úgy tűnik, a könyv különböző „címkékről”, avagy egy ad hoc „címkefelhőről” írt hosszabb-rövidebb magyarázatok *egyeszerkesztése*, azaz egyben az egész, egytől egyig.

De nem csak emiatt nehéz ezt a könyvet végigolvasni. Akár egy szövegszerkesztő program „nyelvi ellenőrzés” parancsának kiadásával kiszűrhető lett volna a könyv szinte minden oldalára jutó elütések, betűkettőzések (vagy -háromszorozás) és -hiányok, szóismétlések és -kihagyások, központosási, helyesírási hibák (pl. „szintakszis”) jelentős része. A korrektornak a gyakran botrányos módon kivitelezett elválasztásokra is jobban kellett volna ügyelnie. A tördelés is hagy kívánnivalót: sok a fattyúsor, néhol nem megfelelő a sortávolság, valamint elcsúsztott a szövegtükör le- és kifelé (ami azonban származhat a nyomda hibájából, az ívkielövés rossz beállításából, vagy a könyvtest túlzott mértékű körbevágásából, de attól még nemcsak ronda, hanem zavaró is).

Egy szerkesztő a nyelvhelyességi és mondatszerkesztési problémákon túl azt is észrevehette volna, hogy egy nyolcmondatos szövegrész – két szó kivételével – a hozzá tartozó lábjegyzettel együtt, változatlanul jelenik meg a 6.3. (206. old.) és a 8.2. alfejezetben (255–256. old.). Az ő tiszte lett volna kihúzatni azt a dupla lábjegyzetet is, amely ugyanabban a vonatkozásban hivatkozik Claude Shannon és Warren Weaver *A kommunikáció matematikai elmélete* címmel megjelent művére (13. és 17. old.), vagy a személyes, ám egy tudományos munkában érdektelen megjegyzést a parkolóóráról (160. old.), és neki kellett volna megakadályoznia az egyszeres idézőjelek sokszor

helytelen és indokolatlan használatát is. Sőt a könyv- és fejezetcímeket, valamint a kiemelt szövegrészeket is az egyszerű aláhúzás helyett a könyvkiadásban szokásos formában kellett volna szedni.

Van azonban szeretnivaló hiba is: az utolsó fejezet második mondata így kezdődik: „Aladdin dzsinje (sic!) minden kívánságot tudott teljesíteni.” Hasonlóan derűtséget keltő elírás a kommunikáció és a társadalmi normák viszonyát tárgyaló részben a bibliai parancsok közé sorolt „dobj vissza követel” (190. old.). Kedvencem azonban a „felhasználóbarátság” (70. old.) lett – ami, úgy tűnik, e könyv kiadásakor sajnos nem volt a legfontosabb szempontok között.

REMÉNYI ÉDUA

K. Ludwig Pfeiffer: A mediális és az imaginárius

EGY KULTÚRANTROPOLÓGIAI
MÉDIAELMÉLET DIMENZIÓI

Ford. Kerekes Amália. Magyar Műhely – Ráció Kiadó, Budapest, 2006. 512 old., 3300 Ft (Techné és theória)

Az irodalomértés horizontjait is átformáló tendenciák a tudományköziség erősödő igényének köszönhetően egyre szélesebb körű tájékozódást tesznek lehetővé. A medialitás kérdéseiről például alapos és aprólékosan értelmező tanulmányt publikált Kulcsár-Szabó Zoltán *A közvetlenség visszatérése? Materialitás és medialitás az irodalmi kommunikációban* címmel (In: uő: *Hermeneutikai szakadékok*. Csokonai, Debrecen, 2005. 84–116. old.), melynek egyik fő témája éppen *A mediális és az imaginárius*. Nem véletlenül: többek között Pfeiffer a kidolgozója azoknak a kommunikáció- (és iro-

dalom-)elméleti elképzeléseknek, amelyek a hermeneutika és a dekonstrukció nyelvfilozófiájának, illetve a nyelvbe vetett – pozitív vagy negatív előjelű – hitének érvényességét kérdőjelezi meg, és a nyelv jelentés-, értelem- vagy igazságközvetítő szerepének vagy e szerep dekonstrukciójának kritikáját is adják. A jel, a kommunikáció érzéki, anyagi jellegét domborítják ki a jelentés, az üzenet nyelvileg kódolható, megérthető „szellemi” dimenzióival szemben. Kulcsár-Szabó így fogalmaz: „A mediális tapasztalat egy olyan képlete állna tehát elő, amelyben a – mediális dimenziókat szükségszerűen redukáló – nyelvi közvetítettség, a nyelv »közbejötté« tűnik kiküszöbölhetőnek, olyan kommunikatív szerveződések révén, amelyek nem veszik igénybe a kommunikálható értelem pályáit. Ez a – meglehetősen torz megvilágításban felvázolt – vízió persze már igen messze van az autopoietikus rendszerek elméletének ismeretelméleti szigorától, s a »nem-hermeneutikai« irányvételt kiváltó teoretikus szükséglet egy másik komponensét tárhatja elő: azt nevezetesen, hogy az irodalom (inter)mediális pozíciójára rákérdező, s így az imagináriusban vagy éppen a »performance«-ban megképződő, sajátosan irreális terekre összpontosító elméleti fókusz az esztétikai kommunikáció (ha lehet még így nevezni) olyan mintázatait varázsolja elő, amelyek a tapasztalat sajátos közvetlenségét (sőt – akár – vitalitását, performatív erejét) helyezik szembe a nyelvi közvetítettség, az örökös közlekedés és halasztódás, az időbeli egybenem-esés komor filozoféiával, amelyek között mind a hermeneutika, mind a dekonstrukció nemes vagy éppen fenyegető nyelvcentrikusságára könnyűszerrel rá lehet ismerni.” (i. m. 101–102. old.)

A jel érzékisége, a kommunikáció materialitása Pfeiffer munkájában a tapasztalat közvetlensége, amely nem feltétlenül iktatja ki vagy tagadja a nyelv közvetítő jellegét, de az irodalom-

értésben az esztétikai tapasztalat redukálhatatlanságát, elkülöníthetlenségét, „lefokozhatatlanságát” hangsúlyozza. Wolfgang Iserhez (*A fikatív és az imaginárius*. Osiris, Bp., 2001) kapcsolódva, az irodalmi antropológia horizontjának kiszélesítéséről, sőt univerzalizálásáról beszélhetünk, hiszen a kulturális cselekvések intézményes felépítésében az irodalmi műnemeken – egyáltalán: a szövegeken – túl nagy szerepet kapnak a rítusok, ünnepek, játékok mint cselekvések – a nyugati és a japán színház, a tánc, a sport és irodalmi kontextusuk – reprezentálóan, intézményes szinten kommunikálnak tekinthető jelenségei. (A japán kultúra egy-egy jelensége például éppen azért érdemel különös figyelmet, mert bennük a jel érzéki oldalának színrevitele diadalmaskodik a jelre „rarakott” vagy „rarakódó” jelentésekkel szemben – ugyanúgy, mint a korai nyugati színháztársaságban.)

Pfeiffer könyvének bevezetőjében tárgyalja az antropológiai érdeklődés elhibázott célkitűzését, hogy meghatározza az ember „lényegét”. Ezután ember és társadalom, ember és társas, illetve privát cselekvés, ember és kultúra, kultúra és társadalom dimenzióiban mutatja be az ember, a társadalom és a kultúra (újra)termelésének folyamatait. Főleg a performativitás önszervező, intézményesített keretek közt zajló, a közvetlenség tapasztalatát, az „élmény” lehetőségét nyújtó jelenségeire fókuszál. Ebből következően a médium fogalmát a bevett használattól eltérően alkalmazza. Az ember megjelenésének vagy megjeleníthetőségének kulturális és társadalmi formái ugyanis a médiumok olyan sokrétű, szétszálazhatatlan játékát implicálják, hogy aligha kivitelezhető a médiumok elkülönítése vagy valamelyik monomediális, „egy művészet – egy médium” típusú szűkítő eljárás.

A művészetek mint médiumok az ember és a társadalom (a kultúra és a tapasztalat) reprezentálói és „fölforgatói”. Pfeiffer a produktivitás, az esz-